

Władysław T. Miodunka
Uniwersytet Jagielloński, Kraków
w.miodunka@uj.edu.pl

ALEKSANDER WILKOŃ (1935–2022).

WSPOMNIENIE

W marcu 2022 r. zmarł profesor Aleksander Wilkoń, znany językoznawca, polonista i sławista, autor wielu cenionych prac z zakresu historii języka i literatury, stylistyki, socjolingwistyki, a także krytyk literacki i akwarelista. W pamięci zbiorowej jest on łączony z Uniwersytetem Śląskim, polonistykami francuskimi w Nancy i na Uniwersytecie Paris IV, a także ze sławistyką w Università degli Studi di Napoli „L’Orientale”. Młodsza generacja polskich lingwistów nie pamięta już, że Aleksander Wilkoń był wychowankiem Uniwersytetu Jagiellońskiego, gdzie odbył studia polonistyczne, a potem zdobywał kolejne stopnie naukowe doktora i doktora habilitowanego. Te młode lata Aleksandra Wilkonia chcielibyśmy przypomnieć, by pokazać, jak zdobyta tu wiedza i doświadczenie odbijały się w dalszej Jego twórczości.

Aleksander Wilkoń urodził się 23 marca 1935 r. w Bogucicach koło Wieliczki w rodzinie kolejarskiej. Jego rodzicami byli Karolina z domu Olech i Piotr Wilkonowie. Mieli oni sześcioro dzieci, które przyszło im wychowywać w trudnych wojennych i powojennych warunkach. Godne podkreślenia jest jednak to, że wszystkie

dzieci, trzech synów i trzy córki, zdobyły wyższe wykształcenie i w późniejszym swym życiu zajmowały wysokie stanowiska. Jeden z braci Profesora, Józef, jest znanym w świecie artystą plastykiem, specjalizującym się w ilustracji książek dla dzieci. Można powiedzieć, że większość rodzeństwa miała uzdolnienia artystyczne. Aleksander realizował je, tworząc pastele i pisząc wiersze.

Ojciec – Piotr Wilkoń – był członkiem Delegatury Rządu Londyńskiego na okręg tarnowski, zaangażowanym w tworzenie na tym terenie ruchu oporu podczas II wojny światowej. Miał on uzdolnienia plastyczne i malował obrazy, a swe dzieci uwrażliwiał na piękno przyrody. Był bardzo ważną osobą dla młodego Aleksandra, który poświęcił mu potem kilka wierszy oraz powieść wspomnieniową *Ojciec*, opublikowaną w Katowicach w 2003 r.

To w Wieliczce Aleksander Wilkoń ukończył szkołę podstawową i gimnazjum. W roku 1951 rodzina przeniosła się do Łańcuta, gdzie w Liceum Ogólnokształcącym im. H. Sienkiewicza Aleksander uzyskał maturę z wyróżnieniem, co pozwoliło mu ubiegać się o przyjęcie na studia. W 1953 r. rozpoczął studia polonistyczne na Wydziale Filologicznym Uniwersytetu Jagiellońskiego. Ukończył je w czerwcu 1957 r., obroniwszy pracę *Nazwy miejscowe od nazw wodnych*, napisaną pod kierunkiem prof. Witolda Taszyckiego. Dopiero dwa lata później został zatrudniony w Katedrze Języka Polskiego UJ na etacie młodszego asystenta.

Polonistyka UJ nie była wtedy tak rozbudowana kadrowo jak dziś, co oznacza, że istniała tylko jedna Katedra Języka Polskiego, którą kierował prof. Witold Taszycki. Wszyscy językoznawcy byli jej pracownikami – od mgra A. Wilkonia poczynając, na prof. Zenonie Klemensiewicz kończąc. Warto też dodać, że językoznawcy zajmowali trzecie piętro budynku przy ul. Gołębiej 20, zwanego potocznie „Gołębnikiem”. Pomieszczenia na tym piętrze dzielili oni ze sławistami, co oznaczało codzienne kontakty z nimi. Językoznawstwo polonistyczne było wówczas bardzo bliskie językoznawstwu sławistycznemu. Sławiści prowadzili wykłady i ćwiczenia z języka staro-cerkiewno-słowiańskiego na polonistyce, ludzie z obu specjalności się znali, utrzymywali ze sobą kontakty, prowadzili dyskusje naukowe itd. Zwracam na to uwagę, ponieważ asystent Aleksander Wilkoń pracował w takich warunkach, co – moim zdaniem – pomogło mu później świetnie odnajdywać się w pracy na slawistykach zagranicznych, ze slawistyką na Uniwersytecie „L’Orientale” w Neapolu na czele, gdzie przez 14 lat kierował całą placówką.

Skoro już jesteśmy w budynku przy ul. Gołębiej 20, który stanowił wtedy cały świat polonistyczny UJ, trzeba dodać, że literaturoznawcy zajmowali biura na drugim piętrze tego budynku, byli więc blisko, tylko o piętro niżej od językoznawców. Podkreślam ten fakt, gdyż oznaczał on, że literaturoznawcy znali dobrze językoznawców, wiedzieli o każdej osobie, która podejmowała pracę w Katedrze Języka Polskiego. Było to szczególnie ważne dla kogoś takiego jak Aleksander Wilkoń, którego język polski i literatura polska interesowały w podobnym stopniu. Żartobliwie mówiono o nim, że jest najlepszym znawcą literatury polskiej wśród językoznaw-

ców oraz najlepszym znawcą języka polskiego wśród literaturoznawców. Dlatego nie może dziwić fakt, że wśród swoich mistrzów Aleksander Wilkoń wymieniał zwykle językoznawców: prof. Witolda Taszyckiego, prof. Zenona Klemensiewicza, prof. Adama Heinza, prof. Tadeusza Milewskiego, prof. Ewę Ostrowską, ale też prof. Kazimierza Wykę, wybitnego krytyka i historyka literatury polskiej.

W swej pracy naukowej w tym czasie Aleksander Wilkoń starał się łączyć zainteresowania językoznawcze z literackimi: jego doktorat *Nazewnictwo w utworach Stefana Żeromskiego*, przygotowany pod kierunkiem prof. Witolda Taszyckiego, dotyczył problematyki onomastycznej analizowanej na przykładzie powieści Żeromskiego. Podobnie było z habilitacją *O języku i stylu „Ogniem i mieczem” Henryka Sienkiewicza. Studia nad tekstem*, ukończoną w 1975 r. Temat był znacznie szerszy, gdyż dotyczył języka i stylu polskiego noblisty, otwierając równocześnie serię prac Wilkonia z zakresu stylistyki literackiej. Rozprawa habilitacyjna została wysoko oceniona przez recenzentów, którymi byli specjaliści tej klasy co prof. Halina Kurkowska, prof. Kazimierz Wyka i prof. Jan Trznadłowski. Uznali oni rozprawę habilitacyjną za ważną pozycję z zakresu stylistyki językoznawczej, otwierającą nowe perspektywy badań na pograniczu lingwistyki i historii literatury. Po kolokwium habilitacyjnym Aleksander Wilkoń otrzymał w 1976 r. tytuł doktora habilitowanego.

Pracując na polonistyce UJ, Aleksander Wilkoń zajmował się nie tylko pracą naukową i dydaktyczną, ale uczestniczył także w nowych inicjatywach. I tak w 1972 r. założył wraz z zespołem asystentów i stażystów pracownię z zakresu poradnictwa i kultury językowej, otwartą dla wszystkich użytkowników języka. Zgłaszali oni piśmiennie lub telefonicznie zapytania dotyczące poprawności językowej, na które pracownicy UJ odpowiadali co tydzień w „Dzienniku Polskim”.

Dr Aleksander Wilkoń był także współpracownikiem Studium Języka Polskiego dla Cudzoziemców w okresie, kiedy znajdowało się ono w Instytucie Filologii Polskiej UJ i kształciło studentów polonijnych z USA. Współpraca ta zakończyła się w 1978 r. w związku z przeniesieniem Studium do jednostki pozawydziałowej, jaką był Instytut Badań Polonijnych UJ.

Pracując w Instytucie Filologii Polskiej UJ, dr Aleksander Wilkoń wyjechał do Uniwersytetu w Nancy we Francji, gdzie był lektorem języka polskiego przez trzy lata w okresie 1969–1972. Był to jego pierwszy pobyt we Francji, gdzie czuł się bardzo dobrze, poznając język i kulturę tego kraju oraz nauczając języka i kultury polskiej. Zdobyte tam umiejętności i doświadczenia kontynuował potem z sukcesami, pracując na Uniwersytecie Paris IV w latach 1989–1994 oraz na Università degli Studi di Napoli „L’Orientale”, gdzie przez 14 lat kierował Katedrą Filologii Słowiańskiej (1992–2006). Możliwość poznania języków i kultur Europy Zachodniej i Południowej stanowiła dla niego niezwykle doświadczenie, gdyż jako człowiek wychowany w PRL wcześniej nie wyobrażał sobie, że kiedykolwiek zobaczy na własne oczy wspaniałości kultury francuskiej czy włoskiej, że będzie miał szansę na bezpośrednie obcowanie z przedstawicielami tych kultur. Mówił o tym szczerze na konferencji

z okazji swego 70-lecia, zorganizowanej w Uniwersytecie „L'Orientale” w 2005 r. (*Studi in onore di Aleksander Wilkoń in occasione del compimento dei suoi 70 anni*; Napoli 2006, s. 37). Aby podkreślić niezwykłość tych osiągnięć, można powiedzieć, że profesor Wilkoń był Europejczykiem łączącym część słowiańską Europy z jej częścią romańską, bo o każdej z nich wiedział bardzo dużo i czuł się wszędzie jak u siebie.

Okres krakowski w życiu Aleksandra Wilkonia zakończył się w 1976 r., gdyż od 1 października tego roku podjął On pracę w Uniwersytecie Śląskim, gdzie był dziekanem Wydziału Filologicznego (1980–1981; z tej funkcji został odwołany przez rektora UŚ za współpracę z NSZZ „Solidarność”), kierownikiem Zakładu Współczesnego Języka Polskiego (1982–1989) i dyrektorem Instytutu Języka Polskiego (1986–1989). W roku 1992 otrzymał stanowisko profesora zwyczajnego. Warto jednak uściślić, że z Uniwersytetem Jagiellońskim rozstawał się „na raty”, bowiem w latach 1959–1976 pracował w UJ na pełnym etacie, zaś w latach 1976–1989 na pół etatu. Tak więc jego bezpośrednie związki z UJ obejmowały okres 35 lat.

Jubileusz 70-lecia, jakiego doczekał się prof. Aleksander Wilkoń w „L'Orientale” w Neapolu, nie był jedynym świętowanym przez Niego jubileuszem. Także Uniwersytet Śląski uczcił Jego jubileusz, publikując tom *Spotkanie. Księga jubileuszowa dla Profesora Aleksandra Wilkonia* pod red. Małgorzaty Kity i Bożeny Witosz (Katowice 2005). To w tym tomie na s. 7–43 znajduje się bibliografia prac Profesora. Ponieważ 1 października 2007 r. prof. A. Wilkoń podjął pracę w Państwowej Wyższej Szkole Zawodowej w Tarnowie, także tam w 2018 r. świętowano jubileusz 60-lecia Jego pracy naukowej. Z tej okazji opublikowano tom *Język nam dano jako dar nieba. Wybór pism Profesora Aleksandra Wilkonia przygotowany z okazji jubileuszu 60-lecia pracy naukowo-dydaktycznej Profesora* pod red. Krystyny Choińskiej i Małgorzaty Pachowicz (Tarnów 2018). Publikację otwiera szczegółowa, starannie udokumentowana biografia Profesora (s. 11–22), przetłumaczona także na języki angielski, włoski i francuski. W tym tomie opublikowano prace Jubilata zgrupowane w takich działach jak prace z historii języka polskiego, stylistyki, teorii literatury, tekstologii i genologii, socjolingwistyki oraz prace poświęcone mistrzom Jubilata. Bez przesady można stwierdzić, że mnogość poświęconych Mu jubileuszy była wyrazem wielkiego uznania dla osiągnięć w Jego pracy naukowej oraz ogromnej sympatii, jaką się cieszył wśród kolegów i studentów jako człowiek i nauczyciel akademicki.

Nazwisko Profesora Aleksandra Wilkonia na lata będzie związane z jego mistrzowskimi studiami poświęconymi polszczyźnie jako językowi artystycznemu, opublikowanymi w tomach: *Język artystyczny. Studia i szkice* (Katowice 1999); *Z dziejów języka literatury polskiej* (Katowice 2001); *Dzieje języka artystycznego w Polsce: języki i style literatury barokowej* (Kraków 2002); *Dzieje języka artystycznego w Polsce: średniowiecze* (Katowice 2004); *Dzieje języka artystycznego w Polsce: renesans* (Katowice 2004). Do tych prac należy dodać na pewno tom *Typologia odmian językowych współczesnej polszczyzny* (Katowice 1987; 2000), który po opublikowaniu odniósł duży sukces.